

Euskal hiria

«Gaurdaino hiriaren dinamika euskararen aurka doa». Xabier Aierdi soziologoarena da esaldia. Euskaltzaindiaren XIX. Jagon Jardunaldietarako prestatutako *Hizkuntza-praktikak hiri-mundu eta mundu-hirietan* ikerlaneko ondorio nagusietariko bat da. Baita beste hau ere: «Hirian eta epe luzean jokutzen da euskararen superbibentzia». Azken datuen arabera, egun Euskal Herriko euskaldunen laurdena bizi da bere herrialdeko hiriburuan, eta hor daude datuak. 78.727 euskaldun Bilbon (204.717 Bilbo Handian); 72.071 Donostian (138.990 Donostialdean), 52.298 Gasteizen, 21.945 Iruñean, 5.541 Baionan. 1.724 Maulen eta 500dik gora Donibane Garazin. Bilbo eta Donostia inguruan dago, beraz, euskaldun kontzentrazio handiena, eta hor beraz Aierdik aipatutako superbibentzia joko. Hizkuntzari buruz mintzo da Aierdi bere ikerketan, baina balio dezake soziologoaren abisuak kulturgintzan aurten gertatu direnen sarrera modura. Izan ere, ez da berria hiriaren eta euskal kulturaren arteko dema, baina lerro orokor hori igarri daiteke aurtengo zenbait kultur albiste nagusiren pean: euskal kulturaren eta hiriaren arteko bat egin ezin hori. Noiz eta, hain juxtu, Gabriel Arestik *Harri eta Herri* kaleratu zuela 50 urte betetzen direnean. «Zergatik sartu ote nituen / sudurrak / hain kirats txarreko / zer-egin honetan? / Baina zergatik? Eznintzen ni ederki bizi / Bilboko hirian, / gaztelaniaz / hispanidadean? / Baina ez». Noiz eta, Jose Luis Alvarez *Txillardegi*-ren ekimenez, 1964ko Baionako Biltzarrak euskara batua behingoz abian jarri zuela 50 urte bete direnean. Akademiaren bazterretik bultzatu zuten akademia euskaltzale haiek batasunaren erronka onar zezan.

Eskoletarako giltza zegoen jokoan orduan, unibertsitateetarako giltza, hedabideetarako giltza, kulturgintzarako giltza... Azken batean, hirirako giltza.

Zaharra bezain sonatua da aipamena: hiritik kanpo nahi zituen Platonek poetak. Zaharra bezain berria, balio baitu gogoetak egungo kultur politikaren atzean igarri daitekeen debate politikoa azaleratzeko: hiria nork osatzen duen eta nork ez. Esango nuke gaurko ere badela orduko dema. Gogoeta hori piztu dit 2014ak, behintzat, igarri baititut kanporatze saioak, baina baita hiria hartzeko asalto zaharra berformulatzeko saioak ere. Gehiago ere izango ziren, baina hona adibide batzuk.

Guggenheim museoaren hitzarmena

Badago hiri merkatu global bat. Elkarren lehian dira munduko hiriak bertan, eta Guggenheim museoak erakutsi zien hori argien euskal herritarrei. Eta urte garrantzitsua izan da aurtengoa bertan. Abenduaren 21ean amaitu da Eusko Jaurlaritzak eta Bizkaiko Foru Aldundiak New Yorkeko Solomon R. Guggenheim fundazioarekin sinatutako kudeaketa hitzarmenaren epea, eta berrikuntza hori negoziatzen eman dute aldeek urtea. Erabateko diskrezioan eraman dituzte negoziazioak, eta eztabaida handirik ez da heldu hedabideetara, ziur aski eztabaida handirik egon ez delako. Hitzarmena «berrikusi» baino gehiago «eguneratu» egin dutela aitortu dute euskal erakundeetako agintariek. Publikoak dira museoari buruzko datu ekonomikoak: urtero 300 milioi euroko itzulkin ekonomikoa sortu ditu museoak zabalik egon den denboran. %70eko autofinantzaketara heldu zen 2012an, eta 15 milioi bisitari jaso ditu, orotara. Datu artistikoak ez dira publikoak, ordea, eta hor dago korapilo nagusietariko bat. Sekretua izan da euskal erakundeen eta Guggenheim fundazioaren arteko orain arteko hitzarmena, eta sekretua izango da hemendik aurrerakoa ere. Hiritarrak dira tratua

ordaintzen dutenak, baina itxi egin diete atea. Museotik kanpo utzi dute hiria orain arte, eta museotik kanpo utziko dute aurrerantzean ere.

Baina kito, eginda dago. Sinatuta dago papera, eta aurreratu dituzte hurrengo hogeitaz arazoak. Tratu osoa publiko egin ez dutenez, tantaka heldu da informazioa hedabideetara. Museoa autonomoagoa izango dela nabarmendu dute. Euskal artistentzako New Yorken egonaldiak antolatuko dituztela. Eta komisario propioa ere izango duela museoak aurrerantzean. Horiek izan dira museoaren aurkako kritika klasikoak: autonomia faltarena eta museoak euskal arteari eskaini dion pisu eskasarena. Hitzartutakoak kezka horiek biltzen dituela dirudi, baina ariketa zaila proposatzen du berri ere tratuak. Sinatutakoa ikusteko aukerarik gabe ikusi beharko da sinatutakoa betetzen den. Plazan beharrean, bulegoan dago eztabaida, eta berehala dator Arestiren oihartzuna. «*Hau da Bilbo*, esan zuen. *Hau da / Pinturaren Museoa*, esan zenuten. / *Peut-être*, esan nuen, *eztaikit*. / Ezenekien. Ta zer? Eznaiz lotsatzen. / Zergatik burjesa egonen da / museo honetan izenez, laudorioz, / (*Halako konteak eman zuen pintura hau*) / , pilotuaren eta marineruaren izena / hilobi baten gainean eztaudenean?».

Donostia 2016

Bere Guggenheimaren bila dabil Donostia ere Donostia 2016 proiektuarekin. Horretarako (ere) balio baitute Europako Kultur Hiriburutzek, nazioarteko hirien arteko lehia horretan koxka bat igotzeko. Baina ez da erraza izaten bidea. Bilbok aurkitu du bere promozio leloa: kulturari esker eraberrituko hiri industrial bat. Eta Donostiako saiakerak badu Bilbokoaren parekotasunik. Euskal gatazka dute biek oinarrian. Mundu osora hedatzen ziren atentatuen irudiak Guggenheim eraikitzen hastekoak zirenean, eta horri aurka egiteko formula baten bila zebiltzan orduko euskal erakundeak. Euskal

Herriak nazioartean zuen bolbora usaina baztertzea zen Bilboko Guggenheim museoaren helburuetariko bat. Hori da, behintzat, Guggenheim kasua sakon ikertua duen Joseba Zulaika antropologoaren tesia, eta horregatik izan da 'desorekatua' kudeaketa hitzarmena. Eta estrategia bera igarri daiteke orain urte batzuetako Donostia 2016ko hautagaitzaren garaipen argazkietan ere. Klasikoa da konparaketa hor ere: alde batean basoa eta bestean hiria. Basakeria eta zibilizazioa. Eta hiri direla frogatu behar zenbait hirik.

2011n Donostia 2016ko Europako Kultur Hiriburu izendatu zuten egunetik beretik dago argi. Ordukoak dira Manfred Gaulhof epaimahaiko presidente izan zenaren hitzak. «Hautagaitza guztiak ziren bikainak baina Donostiak zerbait gehiago zuen. Seguruenik, biolentziaren aurka kultura tresna gisa erabiltzearen konpromiso handia izan zen gakoetariko bat». Baina dimisio zerrenda izan du proiektuak geroztik, eta bizikidetzatik urrun da proiektuko patronatua osatzen duten kideen arteko harremana. Agerikoak dira polemikak Bilduk gidatutako Gipuzkoako Foru Aldundiko eta Donostiako Udaleko ordezkarien, EAJk gidatutako Eusko Jaurlaritzako ordezkarien eta PPK gidatutako Espainiako Kultur Ministerioko ordezkarien artean. Eta horrek lehertu zuen Itziar Nogeras proiektuko zuzendariaren dimisioa martxoan. Ez da izan berea proiektuak aurtan izan duen dimisio bakarra, baina berea izan da proiektuak aurtan izan duen dimisio nagusia, eta baita lerroburu borobilena utzi duena ere. «Elkarbizitzarako beharko lukeen proiektua jaurtigai bat da orain».

Hainbat hilabetez zuzendari orokorrik gabe moldatu dira, eta irailan izendatu zuen patronatuak Pablo Berastegi kultur kudeatzailea zuzendari posturako. Aho batez hartu zuten erabakia ordezkari guztiek oraingoan, baina horrek ez du esan nahi polemikarik egon ez zenik. Euskararik ez dakien zuzendaria izango du hizkuntza gutxituei garrantzi berezia eman behar dien proiektuak. Euskara ez zen posturako beharrezko baldintza, hautazkoa baizik, eta agian ez zen egongo euskarazko hautagairik zerrendan; edo, bestela esanda, hautagai zen

inork ere ez zuen euskara ikasteko beharrik sentitu lehenago. Batera zein bestera, hori da datua: euskararik ez daki Donostia 2016 gidatuko duen pertsonak. Erabaki hori «akatsa» zela adierazi zuen aurkezpen ofizialaren egunean bertan Hasier Arraiz Sortu alderdiko idazkari nagusiak, baina defendatu egin zuen hautua Juan Karlos Izagirre Bildu koalizioko kide den Donostiako alkateak. «Hautagairik onena da». Irabazi politiko errazeko argazkia eskaini zien ezker abertzaleak bere aurkari politikoei, baina zinez etsigarria da euskalgintza osoarentzat hautaketa horren atzean igartzen den mezua: ez da zertan euskararik jakin Euskal Herriko kulturgintzan aritzeko. Bada euskararik gabe euskal hiri izaterik, eta kexa handirik ez horregatik. «Zarautzen gizon bat dago, gerra aurrean / egunero komekatzen zuena. / Orain urtero bakarrik, / protestatu behar baita, ze demonio!».

Durangoko Azoka eta GEU jardunaldiak

Zurumuru zena mezu ozen bilakatu da aurten. Eusko Legebiltzarrerera eraman du Durangoko Azokak bere estutasunen berri. Kolokan irudikatu dute aurten Gerediaga Elkartekoek euskal kulturaren plaza nagusia. Azoka zena azoka-hiri bilakatzeko saiakerak zaildu ditu kontuak, eta 56.000 euroko diru galerekin itxi zuten 2013a. Kalkulagailuetan falta egiten duenak, ordea, funtzionatzen du kalean. Ontzat jotzen dute egungo azoka eredu kontsumitzaile, sortzaile eta sektoreko profesionalek. Hiriak nahi du. Sozialki arrakasta duen ereduak ekonomikoki porrot egiten duela da kontua. 150.000 euro eskatu zizkieten horregatik Eusko Jaurlaritzari, eta horrek azkenean 120.000 bideratu. Azokaren laguntzaile nagusi den Bizkaiko Foru Aldundiaren pare, alegia. Baina 2015ean ereduari buruzko gogoeta egin beharko dela ere aurreratu zuen Joxean Muñoz Eusko Jaurlaritzako Kultura sailburuordeak. Aurten bale dena, kale izan daiteke datorren urtean, beraz. Baina azoka-hiri dena berriz ere azoka bilakatuko

denik ezin espero. Aurten, adibidez, bikoiztu egin behar izan du Ahotsenea gunek zuzeneko emanaldietarako eta literatur aurkezpenetarako prestatutako espazioa. Baina ez da hori bakarrik. Gogoeta gunek ere bilakatu dute aurten Areto Nagusia, eta lehen lerroko euskal sortzaile, kudeatzaile eta kultur eragileak bildu dituzte horretarako. Kulturgintza jarri dute kulturgintzari buruz gogoetan. Hiria hiriaren arduraz. Eta ez da aurten egin den gisako ariketa bakarra.

«Nik ere / badut / nire egia, / eta bankero jaunarenak / bezainbat / edo baino gehiago / balio du». 150 kulturgile jarri zituen kulturgintzaz hizketan Guk gEURE Kulturaz ekimenak otsailean (GEU). Kulturgintzak bizi duen estualdiak bultzatuta, bi deialdi egin zituzten Durangoko San Agustin gunean. Otsailekoa zabalena eta irekiena, eta ekainekoa estuagoa eta zentratuagoa. Kulturgintza osoa deitu eta kulturgintza osoak eman zuen erantzuna: sortzaile, kudeatzaile, teknikari, sektoreko langile, kontsumitzaile eta kazetari, guztiak batu zituzten egun batez elkarrekin gogoeta egitera. Aurrez gairik ezarri gabe, espazioa eskaini zieten antolatzaileek, eta bertaratutakoek proposatu behar izan zituzten kezka eta eztabaida gaiak. Ideia erauntsi bat. Urrats bateranzko urratsa, hara zer izan zen. Bazen behin eta berriz aipatzen zen ideia bat: batu beharrarena, indar egin beharrarena. Euskal kulturaren lobby bat sortzeko beharra aipatu zuen talde jendetsuenetariko batek. Eta hor parte hartzaileetariko baten proposamena: «Tabakalera edo haren moduko beste gunek potente bat hartu eta euskal kulturaren alde jarri behar genuke». Ez dirudi oihartzun handirik izan duenik proposamenak. Baina hazia hor dago.

Basterretxearen heriotza

Nestor Basterretxearen heriotza urtea ere izan da aurten-go, eta lerroburu horrekin laburtu nuen haren sorkuntza gogo konpulsiboa: «Berpiztaile baten heriotza». Euskal arte

modernoia indartu zuen Gaur taldeko kide, Euskal Herriko zinemagintzan oinarritzeko den *Ama Lur* filmaren zuzendari, garaiko ikonografia kristauaren berritzaile, agian izango zen hautatu nuena baino titular hoberik, baina niri beste laburpenik ez zitzaidan bururatu orduan. Berpiztaile bat izan zen. Uste dut bere saioak ematen duela belaunaldi oso baten egitekoaren neurria. Hondakinekin etxe bat asmatu behar izan zuten, eta horregatik Basterretxearen heriotza ez da soilik artista handi baten heriotza, iruditzen zait badela gerra osteko euskal kulturagintza berrasmatzen eta berregituratzen asmatu zuen sasoi baten ordezkari ere. Basterretxea, *Harri eta Herri*, Baionako Biltzarra... Etorkizun bat asmatu zitzaion orduan euskal kulturari, eta neurri handi batean horregatik izan du oraina. Abangoardian amestu zuten euskal kultura orduan, unibertsitatean, hedabideetan..., azken batean, hirian. Ez zen erabat bete haien ametsa, ordea, hiritik kanpo jarraitzen baitu euskal kulturak, eta 2014 honek argi utzi duenez, berritu egin beharra dago alkimia. Poetak ere merezi duelako hiria. «Gu ezkara hemen lasai / bizi. / Guk eztugu sentitzen / paradisu bat. / Dantek ere etzuen holakorik / asmatuko. / Hau da basatza haundi bat». 🍷